

З любов'ю до дітей

*Життя та діяльність І. В. Троїцького – основоположника плеяди педіатрів
Єкатеринославщини (Дніпропетровщини) :
тематичний огляд до 160-річчя з дня народження*

«Быть счастливым счастьем других – вот настоящее счастье
и земной идеал всякого, кто посвящает себя медицине»
(Н. И. Пирогов)

В цьому році виповнюється 160 років від дня народження професора Івана Віссаріоновича Троїцького – одного з перших лікарів-педіатрів в Україні, організатора, видатного вченого, історіографа педіатрії. Все своє трудове життя він віддав роботі в Київському, Харківському та Єкатеринославському університетах. Наукові праці та громадська робота І.В. Троїцького мали велике значення не лише для розвитку вітчизняної, а й світової педіатрії.

Іван Віссаріонович Троїцький народився 23 травня (за старим стилем) 1856 р. в сім'ї священика в Чернігівській губернії. В 1873 р. він закінчив гімназію із золотою медаллю і вступив на медичний факультет Київського університету Св. Володимира.

Ректором університету і одночасно зав. кафедри акушерства, жіночих і дитячих хвороб був на той час професор А.П. Матвеев (1816-1882), у якого молодий медик навчався лікувати новонароджених. Цьому періоду дитячого віку він приділяв надалі багато уваги як у наукових працях, так і в громадській діяльності.

Закінчивши університет він працював військовим лікарем при Київському військовому шпиталі. Потім – земським лікарем в с. Охромеевичі Чернігівської губернії. Тут на практиці він зіткнувся з вкрай важким положенням дітей у селі. І.В. Троїцький зрозумів, що необхідно боротися за здоров'я та життя дітей і тому обрав як спеціальність один із найважчих, мало розроблених розділів медицини – педіатрію. Тоді ж він почав збирати матеріали про найбільш поширене у ті часи дитяче інфекційне захворювання – епідемічний паротит, який пізніше став темою докторської дисертації.

У грудні 1881 р. двадцятип'ятирічний І.В. Троїцький приїхав до Відня для удосконалення кваліфікації, де вивчав дитячі хвороби по лекціях професорів Widerhofer і Monti.

Повернувшись із закордону він приступив до роботи над докторською дисертацією «Матеріали до вчення про епідемічний перипаротит», яку успішно захистив у грудні 1883 р. Він не тільки доказав, що свинка заразна хвороба, але й затвердив, що зараження свинкою залежить від конкретних умов, а саме від фізичного розвитку дитини, клімату, погоди, ґрунту, житлово-побутових та інших умов зовнішнього середовища.

В 1886 р., після двох років сумлінної праці, І.В. Троїцький став доцентом кафедри дитячих хвороб Київського університету. У постановку викладання дитячих хвороб І.В. Троїцький запровадив нові розділи: анатомо-фізіологічні

особливості дитячого організму, гігієну дитячого віку, хвороби перших днів життя, дитячі гострі інфекційні захворювання (дифтерія, скарлатина, кір, кашлюк, віспа, епідемічний паротит). Читаючи курс лекцій з дитячих хвороб та проводячи практичні заняття зі студентами біля ліжка хворих, І.В. Троїцький особливу увагу звертав на вікові анатомо-фізіологічні особливості дитячого віку. Вивчаючи роботу кращих дитячих клінік Петербурга, Москви, Австрії та Угорщини, а також додавши свій власний досвід, він видав «Курс лекцій о болезнях детского возраста» в 2-х т. (1887-1889).

У листопаді 1891 р. І.В. Троїцький організував благодійне Товариство надання допомоги хворим дітям у Києві, при якому створив амбулаторію, де проводився прийом бідних дітей з безкоштовною видачею молока.

Троїцькому також належить ініціатива відкриття (1888-1890) в Києві «Денних притулків для дітей робочого класу» і «Сирітського будинку». Після тривалих клопотань Троїцькому вдалось добитися відкриття першого в Києві зразкового народного дитячого будинку. З його ініціативи було відкрите Київське товариство дитячих лікарів зі своїм Статутом, згідно з яким було передбачено чергові, надзвичайні й річні збори товариства. Уже перше наукове засідання показало великий інтерес лікарів

до обговорення різних аспектів педіатрії, заслуховувались 1-2 наукові доповіді й проводилось демонстрування хворих за темою доповідей. Київське товариство дитячих лікарів займалось питаннями: зменшення дитячої захворюваності та смертності, устрій літніх санаторіїв для дітей, фізичне виховання дітей, запропоновано введення викладання гігієни в учбових закладах, введення шкільного лікаря та ін. Результати праць засідань Товариство друкує в періодичних виданнях чи окремими випусками під заголовком «Праці Київського товариства дитячих лікарів». Упродовж 1901-1902 рр. було видано 3 випуски праць обсягом 518 сторінок. Була сформована бібліотека, яка дозволила широкому колу лікарів знайомитися з останніми публікаціями в галузі охорони здоров'я дітей.

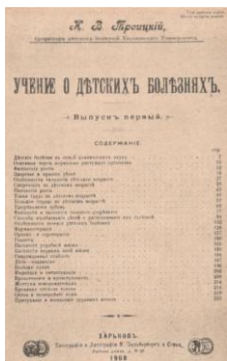

І.В. Троїцький також вивчає дозування лікарських засобів для дітей, проводить досліди з тваринами, складає таблиці та схеми для практичної медицини, публікує результати своїх праць.

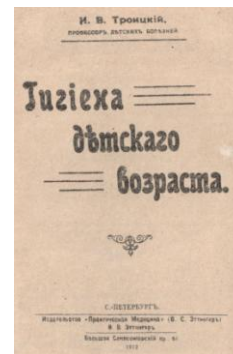
З 1902 р. Іван Віссаріонович почав працювати професором кафедри дитячих хвороб при медичному факультеті Харківського університету. З осені 1903 р. в приміщенні поліклініки дитячих хвороб ним була обладнано лабораторію, де він продовжував проводити свої досліди щодо дії ліків у різні періоди росту й розвитку тварин.

В 1906 р. з ініціативи І.В. Троїцького було створено Союз боротьби з дитячою смертністю та програму його діяльності, яка поширювалась на Полтавську, Вороніжську, Курську губернії і область Війська Донського. В червні 1907 р. було відкрито «Каплю

молока», установу, яка займалась безкоштовною видачею молока для найбільш бідних дітей.

Одночасно І.В. Троїцький продовжує видавати свої наукові твори. В 1907 р. вийшло перше видання «Учение о детских болезнях», котре мало великий успіх. В 1909-1910 рр. були опубліковані його роботи: «Искусственное вскармливание грудного ребенка» та «Кормление ребенка грудью матери». В 1912 р. вийшла в світ монографія «Гигиена детского возраста», в якій І.В. Троїцький глибоко висвітлював питання гігієни різного віку дитини, харчування матері, шкільній гігієні.

В 1912 р. І.В. Троїцькому вдалося домогтися відрахування засобів на будівлю в Харкові університетської клініки дитячих хвороб, за його планом було збудовано двоповерховий будинок, в якому перший поверх призначався для 40 хворих дітей, другий – для підсобних кабінетів і лабораторій, операційної, молочної кухні, у дворі поряд знаходилося приміщення для інфекційних хворих. Це була зразкова на той час клініка для кафедри педіатрії Харківського університету.

В цьому ж році І.В. Троїцький організує в Харкові Товариство дитячих лікарів, де його одногосно було обрано головою. Товариство прийняло свій устав та програму діяльності, яка була спрямована на боротьбу з дитячою смертністю, на аналіз причин дитячої захворюваності, на розвиток соціальних мір, покращення умов життя бідних людей. По ініціативі І.В. Троїцького на спільних засіданнях було організовано читання рефератів та рецензій всіх світових журналів з педіатрії.

Іван Віссаріонович перший висунув ідею про скликання I Всеросійського з'їзду дитячих лікарів і прийняв на себе значну частину клопотань по його організації. З'їзд відбувся в грудні 1912 р. в Петербурзі.

Велика заслуга належить І.В. Троїцькому в організації Міжнародного товариства дитячих лікарів і I Міжнародного з'їзду педіатрів. На протязі 5 років (1907-1912) І.В. Троїцький вів переписку на сторінках іноземних журналів з усіма педіатрами світу з пропозицією провести міжнародний з'їзд. Більшість світових вчених відгукнулись на його пропозицію і вирішили зібратись в Парижі. 17 жовтня 1912 р. в Париж з'їхались делегації 13 країн – Німеччини, Румунії, Польщі, Бельгії, Угорщини, Італії, Росії, Австрії та ін. Перший Міжнародний з'їзд був відкритий докладом І.В. Троїцького в якому був представлений огляд праць по педіатрії у Франції за чотири сторіччя. В своїй праці він згадає 232 прізвища французьких вчених і 128 їх праць з різних питань педіатрії. Прекрасне знання французької мови дозволило йому підготувати цінний доклад, що продемонструвало всьому світу значення і місце вітчизняних вчених в світовій науці. Цей з'їзд заклав основу для проведення наступних з'їздів педіатрів всіх країн.

№ съезда	Год съезда	Место съезда	Название доклада И. В. Троцкого
XI	1884	Рим	Сорни Эфесский (Sogana Efbentia) как первый недуг ветеного города
XII	1887	Москва	Важные аксиоматические приемы в зависимости от особенностей растущего организма
XIII	1900	Париж	Гипокрит как детский врач
XIV	1903	Мадрид	Учение о первом заражении зубов во времена Гипократа и теперь
XV	1906	Ассамблея	Социальное значение ослаблений в области личико при ондатическом перипартите у детей.
			Общественные меры борьбы с рахитизмом
			Научные труды французских педиатров в течение четырех последних веков
I Между-народный съезд педиатров	Октябрь 1912	Париж	

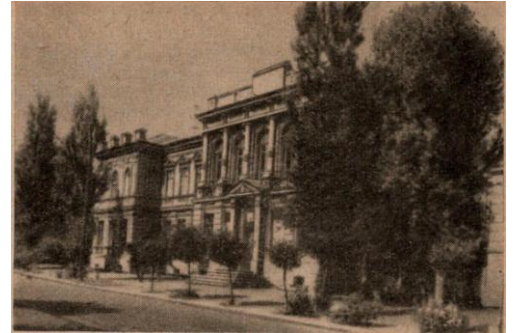
№ съезда	Год съезда	Место съезда	Название доклада И. В. Троцкого
III	1889	Петербург	Вопрос прорезывания зубов – анатомическое и эстетическое значение, при этом описаны различные формы. Составление арба второго прорезывания в течение третьего триместра
IV	1891	Петербург	Искусственное (выколотый) способ введения молока в детский организм
V	1894	Петербург	Клиника обильной выдои обезжиренного коровьего молока при анемии
VI	1896	Киев	Докладная лекция в зависимости от анатомических особенностей растущего организма
IX	1904	Петербург	Английская болезнь – хроническая и рецидивирующая. Прогноз и лечение
X	1907	Москва	О прививочном давлении к грудному вскармливанию
			Сравнительные данные по вопросу о вскармливании грудных детей
I Всероссийский съезд детских врачей	Декабрь 1912	Петербург	И. В. Троцкий – почетный председатель; избран в члены Совета Всероссийского общества детских врачей

Восени 1919 р. І.В. Троїцький отримав запрошення очолити започатковану кафедру дитячих хвороб на медичному факультеті Єкатеринославського університету, з якого пізніше виділився Медичний інститут.

Приїхавши в Єкатеринославль, він з головою занурився в організаційну, наукову, педагогічну і громадську

діяльність. І.В. Троїцький на базі приміщення лікарні ім. Алексеєнка створив першу клініку дитячих хвороб для занять зі студентами при Єкатеринославському університеті. Крім занять у стаціонарі, співробітники кафедри проводили зі

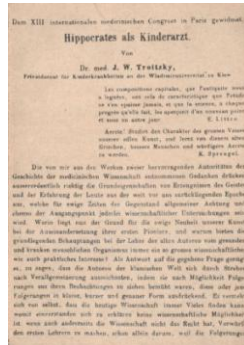
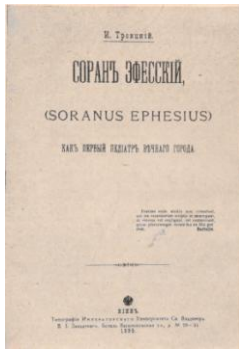

студентами поліклінічний прийом. Дитяча лікарня по проспекту Пушкіна, 26 є найстарішою в області. Вона була побудована в 1913 р. на приватні кошти. У місті в той час були такі дитячі установи: притулок для покинутих дітей та «Капля молока» благодійного товариства. Після Жовтневої революції дитяча лікарня стає відкритою установою для хворих дітей не тільки м. Дніпропетровська, але й всієї Єкатеринославської губернії, до складу якої на той час входили: майже весь Донбас, Запорізька, частина Херсонської та Миколаївська області. Тут лікувались діти старшого віку переважно із хронічними формами захворювань, кістковим туберкульозом та ін. І.В. Троїцький багато зробив для підвищення кваліфікації лікарів клініки і

лікарів всього міста. Він влаштовував обходи хворих дітей, кафедральні конференції з обговоренням історії хвороб, прийоми в поліклініці; професора завжди супроводжували практичні лікарі. Він був ввічливий, чуйний, багато уваги приділяв матерям, розповідав їм про правила вигодовування й догляду за дітьми. Його учні, випускники Єкатеринославського медичного інституту 1921/1922 р., активно працювали в галузі охорони материнства й дитинства. Число дитячих лікарів у Єкатеринославській губернії на 01.11.1922 р. становило 70, у той час як до революції їх майже не було. Після третьої Всеукраїнської наради з охорони материнства й дитинства (1922) головним завданням педіатрів було «поставити справу охорони материнства й дитинства як виняткову соціальну проблему». За відомостями підвідділу охорони материнства й дитинства було відкрито дитячі установи – 2 будинки дитини на 150 дітей, 7 ясел на 310 дітей, 5 консультацій з «Каплями молока», що обслуговують 500 дітей, 2 будинки матері й дитини з родильними відділеннями. І.В. Троїцький допомагав молодим лікарям з підвищення їх кваліфікації, надання їм консультативної допомоги. Брав участь в комісії з боротьби з дитячими інфекційними хворобами та читання популярних лекцій населенню. Іван Віссаріонович був членом редколегії Єкатеринославського медичного журналу й редактором відділу дитячих і внутрішніх хвороб.

Все своє життя І.В. Троїцький вивчав історію медицини. Близько 25 його робіт були присвячені цим питанням. Він був глибоко ерудованою людиною, знав вітчизняну й зарубіжну художню літературу, володів чотирнадцятьма іноземними мовами – древніми, східними, західноєвропейськими. Свої численні роботи він сам перекладав на іноземні мови, виступав з ними в пресі або на міжнародних конгресах. Ще на XI Міжнародному медичному конгресі в Римі в 1894 р. І.В. Троїцький виступив з доповіддю, присвячену Сорану Ефеському (лікарю й письменнику першої половини II століття н. ери) і довів

італійцям, що Соран Ефеський був першим педіатром Риму. В 1905 р. Троїцький опублікував статтю про Гіппократа як педіатра, а пізніше – афоризми Гіппократа по педіатрії (на німецькій мові), які цитуються в сучасній зарубіжній літературі.

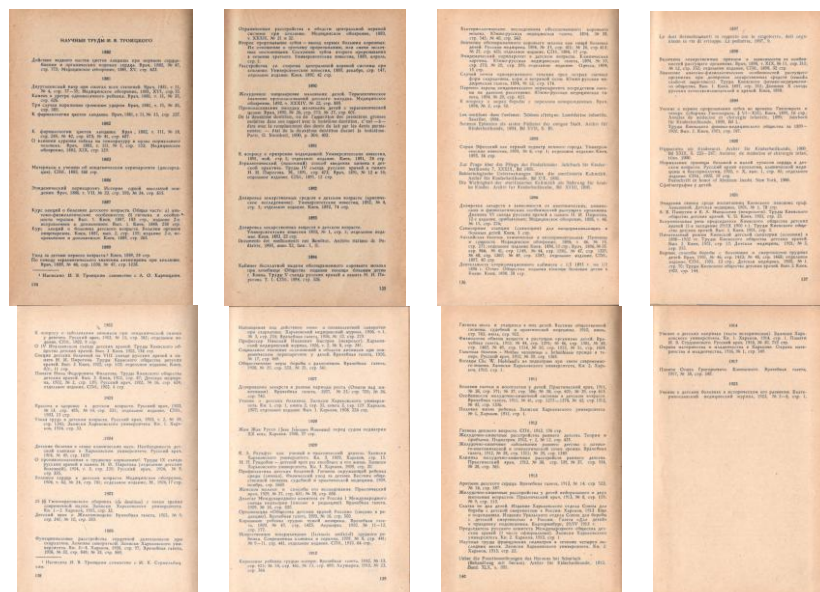

В 1908 р. Троїцький виступив з доповіддю «Жан Жак Руссо перед судом педиатрии XX века», в якій розповів слухачам висловлювання французького письменника, соціолога, мораліста Ж. Руссо з питань вивчення дитячого організму, їх фізичного виховання. Є дані, що він готував до друку праці про Галена й Авіценну, він намагався роздобути всі історичні матеріали в оригіналі, уникаючи коментарів.

Останні роки життя Іван Віссаріонович працював над фундаментальною працею «История педиатрии». Рукопис було закінчено, перший її розділ був опублікований в 1923 р. в «Екатеринославском медицинском журнале», інші розділи І.В. Троїцький докладав на засіданнях кафедри педіатрії Єкатеринославського медичного інституту. У вступній частині рукопису Троїцький пише, що окремі питання педіатрії – догляд за дітьми, лікування деяких хвороб, питання виховання – були відомі людям за декілька тисяч років до нашої ери, але вони не були зібрані в єдину систему. Збірник Гіппократа явився першою працею, де ці питання були представлені в спеціальному розділі.

18 березня 1923 р. І.В. Троїцький збирався прочитати лекцію «О детских капризах» на щорічному засіданні конференції дитячих лікарів, але відчув сильний біль у ділянці серця і помер. Цю звістку із глибокою скорботою сприйняли всі, хто знав цю чудову людину.

Іван Віссаріонович опублікував понад 150 наукових праць, у тому числі 4 посібника з педіатрії, гігієни дитячого віку, монографії з історії педіатрії. Значну частину досліджень він присвятив питанням антенатальної профілактики, з'ясуванню етіології й сутності ряду дитячих інфекційних захворювань, гігієні дітей раннього й старшого віку, дитячій фармакології.

На одному із засідань Київського товариства дитячих лікарів І.В. Троїцький сказав: «... когда на смену нас явятся новые люди, а медицина запоет новые песни, о нас могут сказать, что мы ошибались и только, но при этом прибавят: люди стремились к познанию истины и все делали для проведения в жизнь полезных мероприятий». Глибокі й мудрі думки автора, його літературний стиль, свобода цитування відрізняє практично все написане І.В. Троїцьким. Його промови характеризують Івана Віссаріоновича не тільки як людину високої культури, але й великої мудрості, тому що його слова, звернені до колег, цілком актуальні й у наш нелегкий час. Великої честі заслугове Іван Віссаріонович Троїцький, організатор творець та вчитель, який служив українській, у тому числі дніпропетровській педіатрії.